

Jihadisme in Noordelijk Afrika

Drijfveren, daden en deelgenoten van AQIM en Boko Haram

Soumia Ait-Hida, Theo Brinkel

Bijlage 2: Samenvatting

De afgelopen drie jaar is de rally Parijs-Dakar verreden in Zuid Amerika. Na aanvallen door een organisatie met de naam “al-Qaida in de Islamitische Maghreb” (AQIM) waarbij tientallen mensen omkwamen, werd de oorspronkelijke route door het Westen van de Sahara als te gevaarlijk beschouwd. In dezelfde periode kwamen in Nigeria honderden mensen om in geweld tussen een groep, die bekend is als Boko Haram, en de veiligheidstroepen. De opkomst van beide groepen kan worden gezien in de context van wereldwijde terroristische aanslagen van jihadistische groepen die op een of andere wijze zijn verbonden met het netwerk van al-Qaida.

Dit rapport is een poging AQIM en Boko Haram beter te begrijpen. Daar zijn verschillende redenen voor. Op de eerste plaats zijn beide organisaties verantwoordelijk voor de dood van honderden mensen in Noordelijk Afrika. Ten tweede blijft het effect van hun geweldgebruik niet beperkt tot de landen in de regio zelf. Er zijn namelijk uiteenlopende contacten tussen Noordelijk Afrika en Europa. Ten derde onderhoudt AQIM banden met het al-Qaida netwerk, terwijl er in het geval van Boko Haram ten minste sprake is van ideologische verbondenheid. Ten slotte zijn er economische belangen die geschaad worden door gewelddadige aanvallen, illegale handel en ontvoeringen.

De rapportage die hier voorligt is het resultaat van een studie ten behoeve van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie op verzoek van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding naar jihadistische organisaties in Noordelijk Afrika. Het onderzoek was gebaseerd op de volgende sets onderzoeksvragen:

1. Wat zijn AQIM en Boko Haram voor soort organisaties? In welke bredere politieke context opereren zij? Hoe zien hun interne organisatie en hun gedachtenwereld er uit? Hoe rechtvaardigen zij hun optreden?
2. Wat voor soort acties ondernemen AQIM en Boko Haram? Hoe worden deze acties gefinancierd?
3. Hoe verhouden AQIM en Boko Haram zich tot het wereldwijde al-Qaida netwerk? Hebben ze daarnaast connecties met criminele organisaties?

De onderzoeksresultaten zijn gebaseerd op het gebruik van literatuur en bronnen. In literatuur over Afrika van bijvoorbeeld Martin Meredith en Basil Davidson werd gezocht naar achtergrondinformatie. Wat betreft de literatuur over terrorisme is gebruik gemaakt van het werk van Bruce Hoffman en Marc Sageman. Sinds de aanvallen op New York en Washington op 11 september 2001 is er een groeiende belangstelling in de literatuur voor de relatie tussen terrorisme, geweld en religie. Wat betreft dit onderwerp werden werken geraadpleegd van onder andere Michael Burleigh, Mark Juergensmeyer en Jessica Stern. Ten slotte werd meer gerichte literatuur gebruikt wat betreft Algerije van Lianne Boudali, Jean-Pierre Filiu, Jeremy Keenan en Camille Tawil, en wat betreft Nigeria van Sally Matthews en Solomon Hussein, Isidore Nwanaju, Freedom Onuoha en Stephanie Schulze.

Terroristische organisaties gebruiken massamedia om zoveel mogelijk aandacht voor hun zaak te verwerven. Dit geldt ook voor AQIM en in mindere mate voor Boko Haram. Zij presenteren zichzelf op websites en in YouTube filmpjes op de manier waarop zij zelf willen worden gezien door een algemeen of een specifiek publiek. Deze studie heeft deze informatie gebruikt als primaire bronnen teneinde doelen, motieven en activiteiten van AQIM en Boko Haram te begrijpen. Deze bronnen werden vergeleken en kri-

tisch beoordeeld aan de hand van de bevindingen uit de algemene literatuur. Daarbij zijn alleen openbaar toegankelijke literatuur en bronnen gebruikt. Deze zijn niet overvloedig aanwezig, met name niet in het geval van Boko Haram. Dikwijls kan niet meer worden gevonden dan krantenartikelen of internetberichten. Er zijn bovendien nog veel lacunes. De conclusies die in dit rapport worden getrokken zijn dan ook noodgedwongen voorzichtig van aard.

In deze studie wordt terrorisme gedefinieerd als het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappijontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden. Daarbij is terrorisme uit op psychologisch effect en heeft het publiciteit nodig om dit effect te bereiken. Deze studie gaat over jihadistische organisaties. Jihadisme wordt gezien als een extreme politieke ideologie die wordt gekenmerkt door een streven om door middel van het voeren van een ‘heilige oorlog’ tegen alle ongelovigen te voldoen aan de als goddelijk ervaren individuele plicht om de islam over de hele wereld te verspreiden.

AQIM en Boko Haram legitimeren hun activiteiten met religieuze motieven die zij gemeenschappelijk hebben met al-Qaida. Deels strijden zij tegen seculiere, corrupte en autoritaire regimes in hun eigen landen, deels verzetten zij zich tegen de economische, culturele en politieke dominantie van het Westen. Binnen terroristische organisaties kan religie verschillende doelen vervullen: als een instrument voor rekrutering, als rechtvaardiging voor extreem geweld en als motivatie voor zelfmoordaanslagen en als criterium voor de selectie van doelen.

AQIM

De naam AQIM is een afkorting voor Al-Qaeda in de Islamitische Maghreb. Het is een jihadistische organisatie die overwegend actief is in het Noord-Oosten van Algerije en in de Sahel. Algerije is de oorspronkelijke operatiebasis. De officiële Arabische naam is “*Tanzim al-Qa’ida bi-bilad al-Maghrib al-islami*”. De huidige organisatie heeft haar wortels in het “*Front Islamique du Salut*” (FIS) die de illegaliteit inging, nadat het Algerijnse leger had geïntervenieerd in de verkiezingen van 1992. Een deel van het FIS vormde vervolgens de “*Groupe Islamique Armé*” (GIA), die zou uitgroeien tot de grootste terroristische organisatie in Algerije. In 2007 werd een afsplitsing van de GIA, de “*Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat*” (GPSC) een officiële tak van al-Qaida en de naam werd veranderd in AQIM.

De belangrijkste doelen van AQIM zijn de vestiging van een islamitische staat in Algerije, op basis van de sharia; de bevrijding van de landen van de islam van de bezetting door de “agenten van het Westen”; en de strijd tegen politieke, economische en culturele overheersing door het Westen. AQIM ziet zichzelf als een religieus gemotiveerde organisatie. Alle publieke verklaringen beginnen met citaten uit de Koran en de Hadith. Religie speelt een rol in de rekrutering van leden, de legitimering van extreem geweld en in het interne debat over de selectie van doelen voor aanvallen.

Volgens verschillende bronnen heeft AQIM tussen de honderd en verscheidene duizenden leden. Zij komen uit zulke uiteenlopende landen als Algerije, Marokko, Mauritanië, Mali, Tunesië, Libië, Burkina Faso en Nigeria, al komen verreweg de meest aanhangers uit Algerije. AQIM is het meest actief in Noord Oost Algerije en in de Sahara regio van Zuidelijk Algerije, Mauritanië, Mali, Niger en Tsjaad. AQIM is gestruc-

tureerd als een militaire organisatie, gebaseerd op regionale eenheden die opereren onder het bevel van een emir. De opperbevelhebber van AQIM is Abu Musab Abdul Wadud, kortweg Wadud. Zijn tweede man is Yahya Jawadi, emir van de Sahar regio, het belangrijkste operatiegebied. De opperbevelhebber wordt gekozen door een raad van leiders, die bestaat uit de emirs van de regionale eenheden.

Sinds AQIM in 2007 officieel opgenomen werd in het al-Qaida netwerk is het aantal zelfmoordaanslagen, ontvoeringen van westerlingen en deelname aan illegale handel aanzienlijk toegenomen. Tussen 2008 en 2009 is het aantal ontvoeringen met 60% gestegen. Behalve uit ontvoeringen werden de activiteiten van AQIM ook gefinancierd met smokkel van drugs, wapens en mensen. Een belangrijk wapen in de strijd van AQIM is het gebruik van internet en YouTube. Het internet wordt vooral gebruikt voor propaganda en rekrutering.

AQIM is daarnaast ook betrokken bij internationale criminele netwerken. In Arabische en Franse media wordt AQIM dikwijls in verband gebracht met drugsnetwerken in de westelijke Sahara. De fragiele staten in de westelijke Sahara regio zijn nauwelijks in staat om hun grenzen te bewaken of terroristische of criminele groepen te bestrijden. Als gevolg van maatregelen tegen terrorisme door de Algerijnse regering is het vermogen van AQIM om grootschalige aanslagen te plegen evenwel verminderd, vooral in de grotere steden. Sahel-landen evenals de Verenigde Staten breiden hun internationale samenwerking in de bestrijding van het terrorisme uit.

Boko Haram

De Nigeriaanse terroristische organisatie Boko Haram heeft haar wortels in Noord Nigeria in de islamitische Yusufiyya secte, opgericht door en vernoemd naar Mohamed Yusuf. Yusuf was een charismatisch preker. In 2009 stierf hij terwijl hij in politiehechtenis was. Na zijn dood werd abu-Mohammad abu-Bakr ibn Mohammad al-Shakwi, kortweg Abubakar Shekau, de nieuwe leider. Ook hem beweert de Nigeriaanse politie te hebben omgebracht. Hoewel de Nigeriaanse regering claimt dat zij Boko Haram daarna heeft verslagen, gingen de aanslagen en het geweld in naam van deze groep door.

Boko Haram gebruikt verschillende namen. Eén daarvan is "*Ahl al-Sunnah wa al-Jama'a 'ala Minhaj as-Salaf*", hetgeen betekent: "Mensen van de Traditie van de Profeet (Mohammed) en de "Groep volgens de Salafistische Methode". Een andere naam die wordt gebruikt is "*Jama'at Ahl al-Sunnah li Da'wah wal Jihad*". Dat staat voor de "Gemeenschap van de Mensen van de Traditie (van de profeet) voor de Prediking en Heilige Oorlog". Lange tijd zijn er geen officiële documenten van de groep zelf uitgegeven. De eerste publieke verklaring waarin de naam Boko Haram werd gebruikt verscheen in augustus 2009.

Religie is de sterkste factor die de leden van Boko Haram bindt. De leden bidden in afzondering in hun eigen moskeeën en mengen zich niet onder de lokale bevolking. Zij kunnen worden herkend aan lange baarden en zwarte hoofddeksels. Het belang van religie kan ook worden afgeleid uit de naam Boko Haram. Boko Haram betekent letterlijk "westers onderwijs is verwerpelijk". Volgens het leiderschap van Boko Haram is de betekenis van de naam breder en omvat zij ook de afwijzing van westerse invloeden in Nigeria, zoals grondwettelijke bescherming van de rechten van vrouwen, homoseksualiteit, alcohol, drugs, losse zeden en meerpartijen democratie. Het politieke doel van de groep is de omverwerping van de Nigeriaanse regering en de invoering van een islamitische staat.

Nigeria is een etnisch divers land. Ongeveer de helft van de bevolking is moslim en woont in het noordelijk deel van het land. De andere helft is christen en woont in het Zuiden. Er zijn grote spanningen tussen moslims en christenen. Boko Haram is vooral actief in de deelstaat Borno. De laatste paar jaar heeft de groep haar werkveld uitgebreid naar de deelstaat Kano en naar de scheidslijn tussen het islamitische Noorden en het christelijke Zuiden.

Boko Haram moet beschikken over honderden of mogelijk zelfs duizenden leden. De groep is georganiseerd op basis van de deelstaten van Nigeria en de provincies binnen de deelstaten. De leider van een eenheid wordt emir genoemd. Activiteiten bestaan uit aanvallen met vuurwapens en explosieven tegen politieposten, andere overheidsgebouwen en kerken. De belangrijkste gevechten die zijn aangesticht door Boko Haram vonden plaats in juli 2009. Zij begonnen met een aanval op een politiepost in de stad Bauchi. Daarop volgden gevechten tussen Boko Haram en Nigeriaanse veiligheidstroepen. De gevechten spreiden zich uit naar Yobe, Kano en Borno. Het aantal slachtoffers lag tussen de 800 en 1000 mensen, voornamelijk leden van Boko Haram zelf. Er waren duizenden gewonden. De lokale bevolking leeft in angst voor de leden van de groep.

De belangrijkste bronnen van inkomsten zijn de contributies die door de leden worden betaald, naast de donaties die worden gedaan door politici, overheidsfunctionarissen en organisaties binnen Nigeria.

In een verklaring van oktober 2010 sprak Shekau zijn respect uit voor al-Qaida en de aangesloten organisaties en leiders in Irak, Jemen en Noord Afrika, al-Shabaab in Somalië en de strijders in Pakistan, Tsjetsjenië en Kashmir. Hij noemde daarbij ook met name AQIM. Wadud, de leider van AQIM sprak zijn steun uit voor Boko Haram. Boko Haram heeft posters gebruikt met de naam van Shekau erop en het logo van AQIM. De samenwerking tussen Boko Haram is nog steeds beperkt tot het niveau van propaganda. Boko Haram begint te worden genoemd op pro-jihadistische websites, waarmee de jihad in Nigeria in de context komt te staan van de wereldwijde jihad en waarmee het geweld een zekere mate van legitimiteit krijgt.

De toenadering tussen AQIM en Boko Haram moet serieus genomen worden. De belangrijkste reden hiervoor is dat AQIM de technische kennis, de organisatorische vaardigheden en de logistiek heeft om bommen te maken en zelfmoordaanslagen te plegen. Zij heeft ook goede kennis van de Sahel. Van haar kant is Boko Haram niet altijd effectief, maar de groep heeft een bijna onuitputtelijk reservoir aan leden, aan mujahideen.

Sinds de jaren negentig zijn op veel plaatsen in de wereld jihadistische terroristische organisaties actief. In Noordelijk Afrika zijn dit AQIM en Boko Haram. Beide verbinden zich aan de ideologie van al-Qaida. Ze zijn verantwoordelijk voor honderden slachtoffers in de regio. Maar de effecten blijven niet beperkt tot de betrokken landen zelf. Dit onderzoek naar AQIM en Boko Haram is gedaan op verzoek van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Het is uitgevoerd door de Sen Foundation. In deze studie wordt getracht inzicht te geven in de drijfveren, de daden en de deelgenoten van de betrokken organisaties.

Sen Foundation For research of International Cooperation

Prinses Mariestraat 6a
2514 KE Den Haag

Faculteit Militaire Wetenschappen

Nederlandse Defensie Academie
Ministerie van Defensie
Hogeschoollaan 2
4818 CR Breda

Postadres

Postbus 90002
4800 PA Breda
www.nlda.nl

© WODC 2011

9 789088 920448